

KUKORELLI ISTVÁN*professor emeritus**SZE Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar***SZOBOSZLAI-KISS KATALIN***egyetemi docens**SZE Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar*

Jogászság (hivatásrendek) és a jogászképzés Győr (a régió) vonzásában^[1]

Közös töprengéseinkkel a születésnapos Fazekas Judit előtt tisztelgünk, aki a győri jogi kar első női dékánjaként aktív részese volt a hivatásrendekkel történő együttműködésnek, a kar professzoraként és vezetőjeként pedig tevékeny alakítója a jogászképzésnek.

Kedves Judit! A Jó Isten éltesen és vigyázzon Rád kedves családot körében!

ABSZTRAKT

Tanulmányunkban a győri modernkori jogi oktatás megteremtésének apropóján folytattunk dialógust a jogászság és a hivatásrendek mibenlétéről, a jogászképzés történetéről, a jogi oktatás 1995-ös indításának előzményeiről.

Meglátásunk szerint a város és a régió számára mindig sokat jelentett a jogászai tradíció, amely jelen van napjainkban is. Győr egyetemi városává avatásával (2001) olyan kulturális központ lett, amelynek vonzása adatokkal igazolhatóan nagy. Az írás azzal zárul, hogy a helyi (megyei) jogásztársadalom akkor tölti be funkcióját, ha az egyetemmel az élen kultúrát teremt és példát mutat.

Kulcsszavak: jogászság ■ jogászai hivatásrendek ■ jogászképzés ■ jogakadémiák ■ a győri jogászképzés története ■ a győri képzési hely regionális vonzása ■ a győri jogintézmények megtartó ereje ■ a jogász szakma megbecsültsége ■ a jogi kultúra

[1] Köszönetet mondunk mindenkinek, aki a közérdekű adatok szolgáltatásával segítette munkánkat.

SOBOSZLAI-KISS KATALIN: Először talán a címben is szereplő fogalmakról szóljunk, mindeneelőtt a jogászságról mint társadalmi rétegről, majd a felvételi rendszerrel összekapcsolva a régió vonzásáról, a jogászi hivatásról és a hivatás-rendekről.

KUKORELLI ISTVÁN: A kérdés régóta foglalkoztatja magát a jogtudományt is, neves tudósok írtak a jogászságról, a jogászi hivatásról. Különösen így volt (és van) ez Magyarországon, amely évszázadokon át büszke volt nemcsak történelmi alkotmányára, hanem „jogásznemzet” mivoltjára is. Nagyszerű jogász végzettségű államférfiak sora említhető a történelemből, elég csak az 1848-as első független felelős kormányra utalni, amelyben Batthyány, Deák, Kossuth és Szemere voltak jogászok. Két győri jogakadémista, karunk és szakkollégiumunk névadója, Deák Ferenc és Batthyány Lajos. Egyetemünk névadójáról is közismert, hogy rendszeres jogi tanulmányokat folytatott és a maga számára összefoglalta az ősi alkotmányt. Széchenyi Istvánt minden túlzás nélkül tiszteletbeli jogásznak tekinthetjük.

Kulcsár Kálmán, a kiváló jogász és szociológus, az 1989-es alkotmányos rendszerváltozás igazságügyminisztere mutatott rá a jogász nemzeti múlt elmentmondásaira, pozitívumaira és negatívumaira, továbbá felhívta a figyelmet a jog és a jogászság funkcióinak összefüggésére. Nagyon lényeges összefüggés ez, amiről nem szabadna megfeledkezni. Ma is időszerű tanulmányából kiolvasható, hogy melyek a jogászság, mint értelmiségi réteg főbb társadalmi funkciói, magyarul hivatása (például a jogrend fenntartása, az emberek és szervezetek vitáinak megoldása).^[2]

Kulcsár Kálmán a hivatkozott cikkében tényadatokkal is bemutatja, hogy az 1945 előtti Magyarországon a jogászság a felsőfokú végzettségűek több mint harmadát alkotta, a legjelentősebb értelmiségi réteg volt. Miközben a jogi diplomával rendelkezők abszolút száma alig változott – még 1980-ban is, 1930-hoz hasonlóan, közel 30 ezer volt –, az értelmiségen belüli jelentősége, társadalmi súlya lecsökkent a vas és acél országában (1980-ban 6,5%-os a jogászi diplomák aránya az összes diplomás között).

A funkcióvesztés természetesen összefüggött a pártállam megjelenésével. Az 1949-es év „sorscapás” a jogi hivatásra és a jogászképzésre nézve. Ebben az évben „feloszlatták” az évszázados múlttal rendelkező jogakadémiákat, de a jogi karok száma is háromra csökkent a Debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának megszüntetésével. A jog a politika szolgátlánya lett. A feltámadás a posztkádári korszak végén és a rendszerváltozások éveket (1989-1990) követően jött el.

SOBOSZLAI-KISS KATALIN: A joghallgatók iránti regionális igény megkérdőjelezhetetlen, és ennek már igen korán látható jelei voltak. A Balatontól északra található megyék humánképzésre jelentkezésének lehetőségei sokáig tehát szűkek voltak, holott a mi régiónk a legdinamikusabban fejlődő régió volt, ami

[2] Kulcsár, 1985, 185-207.

a modern gondolkozású, képzett jogászság reprezentálását is maga után vonta. A klasszikus bírói, ügyészi és ügyvédi pályák mellett az ipar és az üzleti szféra is jelentősen igényelte a jogászi szaktudás azonnali alkalmazását. Az első évfolyamok felvételi adataiból már kiderül, hogy egyfelől állandó magas létszámmal jelentkeztek leendő hallgatók, illetve, hogy elsősorban a régióból.

„Az adatokból két tényező állapítható meg. Az egyik jellegzetesség az, hogy az ide jelentkezettek (ti. Széchenyi István Főiskola) száma rendkívüli állandóságot mutat: 1997-ben 1794-en, 1998-ban 1622-en, 1999-ben 1861-en, 2000-ben 1788 jelentkező választotta a győri képzési helyet. A másik sajátosság pedig, hogy a jelentkezők, különösen a felvettek kiugróan magas számban származnak lakóhelyük szerint a Felső-Dunántúli régióból. Innen érkezett az összes jelentkezők 54%-a. A felvett hallgatók lakóhely szerinti megoszlása még markánsabban tükrözi a regionális igényt, ugyanis a felvett hallgatók 74%-a az említett megyékből származik.”^[3]

A jogászképzésre nappali és levelező tagozaton összesen 270 hallgató iratkozott be 2022 szeptemberében, és a tanulmányi osztály adatai alapján ebből a 270 főből mindössze három olyan hallgatót tudok megnevezni, akik nem a régióból érkeztek, egy a Felvidékről, egy Gyöngyösről és egy pedig a Hajdúságból. Ez az adat önmagáért beszél. Azt is fontos kiemelni, hogy az oktatás bázisát adó oktatói kör is hiányos volt. A kar első tanári gárdája az ELTE-ről lejáró oktatókból állt zömével, de talán az is kiemelhető és számos esetben elhangzott már, hogy a legtöbb tudós, aki Győrbe is elszegődött, valamilyen módon kötődött a régióhoz. A nemrég eltávozott Szalay Gyula vagy a már nyugdíjas Horváth Károly helyi tanerők voltak, de Bihari Mihály és éppen Kukorelli István is kötődtek családjuk révén Győrhöz. A győri jogászképzés személyes ügy is volt. Jól sejtem?

KUKORELLI ISTVÁN: A válaszem egyértelmű igen, többünk álma volt már a posztkádári korszakban is, hogy Győrnek legyen egyeteme és jogi fakultása. A felvételi adatokat visszaigazolják a győri szemináriumi csoportjaim „dossziéi”. Csak kettőt idéznék a ládányiból, az első a 2010. február 12-i „veni sancte” bemutatkozó óra jelenléti íve; eszerint a 15 szeminaristából négy győri, három felvidéki (Somorja, Dunaszerdahely, Nagymegyer), kettő-kettő budapesti, illetve várpalotai és egy-egy diákkal van jelen Sopron, Mosonmagyaróvár, Dunaújváros és a Herend melletti Bánd. A második csoport 2011. február 11-i összetétele még dominánsabb: a 17 főből, 11 fő Győr meghatározó gimnáziumaiból, és egy-egy fő Sopron, Szombathely, Pápa, Kapuvár, Veszprém, Budapest küldötte volt.

A jogászfelvételikről jut eszembe a gólyatáborok népszerű kérdése: Mi leszek, ha elvégzem a jogi egyetemet? Lapozgatom a megfakult régi gólyatábori jegyzeteimet, hogy mit válaszoltunk a sikeres felvételik után a csillogó szemű jurátusoknak.

Először éppen Fazekas Juditék, az ELTE ÁJK által szervezett balatonvilágosi gólyatáborában mondhattam el fésületlen gondolataimat a jogászi hivatásról, a jogászképzés céljáról. Talán Judit is emlékezik erre a táborra.

[3] Biczó, 2008, 199-200.

Az évtizedek során a gondolatok finomodtak, de meggyőződésemmé vált, hogy ez egy szép hivatás. Tehát, akkor ki a jogász, mi a jogász, mit értünk jogászi hivatásrend alatt? Válaszom erre, hogy a jogászok a társadalom orvosai, a társadalom mérnökei, segítenek az emberi (a szervezetek közötti) konfliktusok megoldásában. Ez a politikai kultúra lényege is egyben. Akkor képesek erre, ha szuverén jogász értelmiségiként viszonyulnak munkaeszközükhöz, a joghoz, amely mindenkire nézve kötelező normarendszerként az élet minden területét átfogja. Ilyen tudást egy egyetem sem ad. Magyary Zoltán hasonlította a jogrendszert a tengerhez, és hozzátette: „Nem kiinni kell, hanem meg kell tanulni úszni benne”.

A jogászképzés reformjáról, az ideális jogászképzésről évszázadok óta tart a vita, mondhatnánk azt is, hogy a reform az állandó. Tanulságos olvasmány például Ladányi Andor könyve, aki az 1890-1944 közötti reformokat dolgozta fel.^[4] Ugyancsak tanulságos olvasmány A jogászképzés múltja, jelene és jövője című, az ELTE kiadásában, 2003-ban megjelent kötet.^[5]

A valóságban ugyanakkor évszázadok óta általános jogászképzés folyik, szakirányokkal (van olyan jogi kar, ahol ezeket moduloknak hívják). A jogász diplomát később a választott hivatás és a szakvizsga teszi teljessé.

Visszatérve a gólyatáborokba, a karrierlehetőségek és a hivatásrendek kérdésére válaszolva három-négy fő irányt lehet megjelölni:

- az első a közszféra, a közhatalmi szervek jogászsága. Ide sorolható a legnagyobb felvevő piac, a közigazgatás, az önkormányzati igazgatás, a rendészeti igazgatás, az igazságszolgáltatás világa (bíróóságok, ügyészségek), a közjegyzők és a központi alkotmányos intézmények (például Alkotmánybíróság, Alapvető Jogok Biztosának Hivatala, Állami Számvevőszék, Országgyűlési Hivatal);
- a második kalapba „a szabad jogászi pályák”, mindenekelőtt az ügyvédség és a magánszféra, például bankok, biztosítók, vállalatok, intézmények jogtanácsosai sorolhatók;
- külön kalap a jogi felsőoktatás, a nyolc jogi kar tanári kara és az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottsága alá tartozó köztestületi tagság;
- hangsúlyozni szeretném azt is, hogy a jogi egyetemekről nem kizárólag a fent felsorolt szakirányú pályákra vezet az út az elhelyezkedés során. Meglepően sok a jogász végzettségűek aránya a médiákban és a pártpolitikai elitben (például az országgyűlési képviselők között). Pokol Béla szerint a 21. század elején, 2000-ben a magyar újságírók körülbelül 20 százaléka jogász volt.^[6]

[4] Ladányi, 2007, 68.

[5] Takács (szerk.), 2003.

[6] Pokol, 2003, 321.

Jogászai hivatásrendek	Országos adatok	Győr és – külön megjelölve – a megye adatai
1. Bíróságok	3767 fő (2829 bíró + 938 bírósági titkár)	Győri Ítéltábla: 20 bíró + 5 bírósági titkár Győri Törvényszék: 36 bíró + 12 bírósági titkár Négy járásbíróság: 51 bíró + 23 titkár Összesen: 147 fő (107 bíró + 40 titkár)
2. Ügyészségek	1882 fő	55 fő
3. Ügyvédek	17370 fő (ebből kamarai jogtanácsosok 2643 fő)	582 fő (ebből kamarai jogtanácsosok 85 fő)
4. Közjegyzők (és helyetteseik)	938 fő (301+451 helyettes+186 jelölt)	102 fő (ezen belül a megyében 35)
5. Közigazgatás	nincs adat	Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal (beleértve a 7 járási hivaltal is) 161 fő Más megyei közigazgatási szerveknél 114 fő Összesen: 275 fő
6. Önkormányzati igazgatás	nincs adat	Győri és megyei önkormányzatoknál összesen 52 fő
7. MTA Állam és Jogtudományi Bizottsága (egyetemek)	11 fő akadémikus 46 fő MTA doktor 537 fő jogász köztestületi tag	SZI DF ÁJK oktatói létszám 2022-ben 66 fő.
Összesen:	24511 fő	1279 fő

1. sz. táblázat^[7]

1. dr. Varga Zs. András megbízásából dr. Ábrahám Márta igazgató asszony (Kúria Werbőczy Kutatóintézete) közlése (2020. december 31-ei adat). A győri (megyei) adatokat dr. Széplaki László a Győri Ítéltábla elnöke és dr. Somogyi Zoltán a Győri Törvényszék elnöke bocsátotta rendelkezésünkre (2022-es adatok);
2. dr. Polt Péter legfőbb ügyész megbízásából dr. Nagy Gábor Bálint osztályvezető ügyész közlése (2021. január 1-es adat);
3. dr. Réti László, a Magyar Jogász Egylet főtitkárának közlése (2021. december 31-es adat);
4. dr. Parti Tamás, a Magyar Országos Közjegyzői Kamara elnökhelyettesének közlése (2022. októberi adat); A győri adatokat pedig Dr. Gállné

[7] Az egyes intézményektől kért közérdekű adatok tájékoztató jellegűek

- Dr. Komonczy Viktória bocsátotta rendelkezésünkre. (2022. októberi adatok);
5. A győri adatokat dr. Gyurita Rita, a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal főigazgatója bocsátotta rendelkezésünkre (2022. novemberi adat);
 6. dr. Csörgits Lajos egyetemi adjunktus tájékoztatása (2022. októberi adatok);
 7. dr. Kisteleki Károly, az MTA Doktori Tanács titkárságvezetőjének közlése (2022. szeptember 12-es adat).
 8. Az adatok túlnyomó többségében a jogi egyetemek oktatóit foglalják magukban.

Néhány országos intézmény, ahol jelentősebb számban dolgoznak jogászok	
Alkotmánybíróság	145 fő (összlétszám), ebből közel 80 fő a jogász
AJBH	176 fő (összlétszám), ebből többsége jogász
Országgyűlés Hivatala	113 fő jogász
Összesen:	434 fő

2. sz. táblázat^[8]

- I. dr. Szabó Attila, az AB elnök titkárságvezetőjének tájékoztatása az AB SZMSZ alapján;
- II. dr. Láposy Attila főosztályvezető-helyettes tájékoztatása az ombudsman 2021-es parlamenti beszámolója alapján;
- III. dr. Bárány Tibor, az Országgyűlési Hivatal főigazgatóhelyettesének tájékoztatása. 2022-es októberi adat.

Az 1. és a 2. számú táblázat alapján megállapítható, hogy – a közigazgatási és az önkormányzati igazgatási adatok nélkül – a főbb jogász hivatásrendekben és alkotmányos intézményekben 24985 aktív jogász dolgozik. A közel 25 ezres „mai jogásznemzet” legnagyobb csoportja az ügyvédi kar országos és helyi szinten egyaránt. Győrben összesen 1279 aktív jogászt regisztráltunk.

SZOBOSZLAI-KISS KATALIN: A címben szereplő kérdések megválaszolása után néhány szóban utaljunk a dicső múltra, mint a jogi képzés csíráira Győr város történelmében. Talán érdemes röviden összefoglalnunk, milyen tényezők befolyásolták a képzés elindítását, és kik is voltak a méltó elődök.

A jezsuita gimnáziumnak kulcsszerepe volt a régió életében. A jogi oktatás előzményei szorosan kötődtek a győri jezsuita, a későbbi Czuczor Gergely Benecs Gimnázium történetéhez. Már nagyon korán, 1700-ban tapasztalható valamiféle felsőfokú képzésre való igény, ez a gimnáziumi szinttől való felemelke-

[8] Az egyes intézményektől kért közérdekű adatok tájékoztató jellegűek.

dés a casuistika tantárgy bevezetésével meg is történt, 1718-ban pedig már a két oktatási szint elkülönülése a névhasználatban is kimutatható, ugyanis az Academia, studia superiora név bevezetésre került. A felsőbb képzés ekkor önálló vezetővel kezdett működni.

Ezt követően lassúbb fejlődéssel – 1745-ben –, de a teológia, a vitatkozástán és az egyházjog tanszékek megalapítása is megtörtént, majd kiegészült 1747-ben a bölcséleti tanfolyammal, ahol már metafizikát és logikát is oktattak, de témánk szempontjából sokkal fontosabb információ, hogy 1754-től a természetjog tanítása is megkezdődött. Ennek a tantárgynak a bevezetését tekintjük a győri jogi képzés legkorábbi momentumának. 1767-ben a hittudományi tanfolyam erősödött meg, ahol egyháztörténeti tanszéket alapítottak. Az akadémiai szintű oktatás két tanfolyamra ágazott: a négy éves hittudományi és a három éves bölcséleti képzésre, mindkét tanfolyamon tanították az egyházjogot, természetjogot, magyar történeti tárgyakat és a vitatkozástant.

A Ratio Educationist követően további előrelépések történtek, már nem két, hanem három fakultás működött a jogi képzés bevezetésével, amely eleinte két éves tanfolyamként kezdte meg működését. A jogi képzés tantárgyai a következők voltak: államtan, kamarai és gazdasági tudományok, természetjog, nemzeti- és egyetemes közjog, egyházjog. Az oktatás a jezsuiták által alapított gimnáziumban folyt, a mai Czuczor Gergely gimnáziumban. Előzményként kell megemlítenünk, hogy az oktatás infrastruktúráját az 1773-ban megszüntetett jezsuita rend szellemi és anyagi bázisa adta.

A győri Királyi Jogi Akadémiát Zichy Ferenc püspök alapította 1773-ban, fontos megemlíteni, hogy három egykori jezsuita szerzetes is szerepelt a 10 főből álló első tanári karban, a tanárok mind egyházi személyek voltak. A Ratio Educationis rendelet alapján 1776. november 7-én indult a jogakadémiai képzés Győrben. Az intézetben három tanfolyam: jogi, bölcséleti és hittudományi működött. Az alakuló tanári testület első ülése 1776. december 22-én volt, a megváltozott tanulmányi rendszert pedig 1777. szeptember 9-én tették nyilvánossá. Az első főigazgató Niczky Kristóf gróf, táblai közbíró és verőcei főispán, a helyi igazgató pedig Apfaller József győri kanonok voltak.^[9]

A Ratio Educationis rendelettel megkezdett képzés megszakításokkal 1892-ig működött. Ilyen nagyobb megszakítás volt az Akadémia pécsi korszaka (1785-1802) és az önkényuralmi korszak (1850-1867).

A győri jogakadémiának olyan később közismert hallgatói voltak, mint Horváth Boldizsár, a monarchia első igazságügyminiszere, Mikszáth Kálmán, Bathyány Lajos, Deák Ferenc, Czuczor Gergely.

KUKORELLI ISTVÁN: Az említett megszakításokkal 150 évig működő győri Jogakadémia utolsó korszakáról (1867-1892) Németh Ambrus bencés tanár írt remek könyvet.^[10] Könyve zárszavában leírja, hogy a vármegye és a város nehezen nyugodott bele a jogakadémia elvesztésébe. A vármegye és a város emléki-

[9] Biczó, 2009, 167.

[10] Németh, 1915.

ratokat szerkesztett és neves delegáció kíséretében 1901. június 30-án átadta Wlassics Gyula vallás- és közoktatási miniszternek.

Idézzük a választ: „A miniszter válasza rövid, de határozott volt. A jogi oktatás ügyéről készített törvényjavaslatban - mondá - nincs tervbe véve új jogakadémiának felállítása; azonban mihelyt bekövetkezik a jogakadémiák szaporításának kérdése, Győr lesz az első ahol akadémia létesül, mert a városnak fekvésénél, helyi viszonyainál és kulturális fejlettségénél, sőt történeti múltjánál fogva joga van a jogakadémiához. E válasz elegendő volt arra, hogy Győr városa és vidéke lemondjon az akadémia visszaállítására irányuló reményéről. Betetőzte ezt a reménytelenséget a pozsonyi kir. jogakadémiának egyetemmé való fejlesztése.”^[11]

Az ígéret ígéret maradt, s bár elismerték a szövegből láthatóan Győrt, mint ideális helyszínt, hagyományát és vonzáskörét, a tény az, hogy egy évszázadig lényegében szünetelt a jogászképzés. A Trianon utáni Magyarországon lett volna még egy óriási esélye Győrnek a pozsonyi Királyi Tudományegyetem megszerzésére. Sokak számára máig megfejthetetlen, hogy a város és a megye miért hagyta elúszni Pécsre (ismét!) a jogászképzést.

Pécsett „A modern egyetemi szintű jogászképzés....akkor indult meg, amikor az 1921. évi XXV. törvénycikk a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemet Pozsonyból Pécsre helyezte, és a Mecsek alatti városban 1923 őszén megnyitotta kapuit.”^[12]

Érthetetlen volt ez a Trianon utáni döntés a sokunk előtt tisztelt Jordán László bátyánknak is, a győri jogászság ikonjának, kedves bencés diáktársunknak, aki talán a legtöbbet lobbizott a győri jogászképzésért és a győri egyetemért. Laci bátyánk emléktáblájának 2022-es felavatásakor Dr. Horváth József bencés diáktársunk idézte fel Jordán László gondolatait:

„Az összejövetelek mindegyikét az elmúlt időszak győri történéseinek rövid áttekintésével kezdte Dr. Jordán László: ezek sorában szinte mindig szóba került az egyetemmé válás ügyének állása is. Ez utóbbi szívégye volt Laci Bácsinak. Nagy bánata volt, hogy a Pozsonyból Trianon után menekülni kényszerülő egyetemet nem fogadta be a város. 1947-től, rövid kultuszminisztériumi működése alatt tenni is próbált egy felsőoktatási intézmény Győrbe telepítése érdekében - az 1948-as politikai változások miatt ez nem valósulhatott meg. Nagy öröm volt számára, amikor főiskolája lett a városnak és még nagyobb, hogy megérhette annak egyetemmé fejlődését. Ez ügyben tett erőfeszítéséért méltán érdemelte ki 2002-ben a Széchenyi István Egyetem vezetésétől az egyetemmé fejlesztésben való közreműködéséért emlékérmét.”^[13]

SZOBOSZLAI-KISS KATALIN: Számomra mindig kicsit tisztázatlannak tűnt így a húsz év távlatából különösen, hogy „Mi volt előbb? A tyúk vagy a tojás?” Ez alatt azt értem, hogy vajon az egyetemmé válás gondolata vagy a jogi fakultás létesítésének gondolata volt korábbi. A két motívum nagyon szoros egység-

[11] Németh, 1915, 103.

[12] Kajtár, 2003, 226.

[13] Péter (szerk.), 2022.

get mutat. Győrben az egyetemmé fejlődés feltétele volt a több egyetemi szintű kar működése, és ehhez nagyban hozzájárult a jogász képzés újraindítása. Kicsit nyomozva, Szalay Gyula első dékánunkkal és Bihari Mihály alapítóval folytatott beszélgetéseim között felsejlik, hogy Szekeres Tamás rektorsága idején és azt megelőzően komoly erőfeszítéseket tettek az egyetemmé válásért. Az is tisztán érzékelhető az oral history révén, hogy Szekeres rektor úr személyes ügynek tekintette ezen belül a jogász képzés lehetőségét.

2001. december 11-én az országgyűlés 97%-kal megszavazta a felsőoktatási törvény módosítását, és az akkor még főiskolai szintű képzési helyet egyetemi rangra emelte, Széchenyi István Egyetem névvel. Erre a szavazásra pontosan emlékszem, az otthonomból követtem, ekkor kezdtem az oktatói pályámat, és az első jogász évfolyamot a Hédervári úti épületben, a Deák Teremben – amely akkor még csak egy pici szoba volt – tanítottam. A parlamenti szavazás az én személyes karrieremre és még nagyon sok kollégáméra is hatással volt.

De visszatérve az előzményekre, az egyetemmé válás katalizátora az 1990-ben alapított Universitas-Győr Alapítvány volt, az anyagi támogatás mellett a régió kulcsfontosságú személyeket is meg tudott nyerni. Az alapítási ünnepségen dr. Gaál Zoltán, a veszprémi egyetem rektora, aki éppen a Magyar Rektori Konferencia elnöke volt, így fogalmazott: „Kolumbusz tettében nem az volt a nagy, hogy elindult Amerikába, hanem hogy elindult.”^[14] Dr. Gaál Zoltán, aki később 2005-től a Herendi Porcelánmanufaktúra Igazgatóságának elnöke volt, kezdetől fogva támogatta Győr barátjaként az egyetemet.

De helyi szintű támogatókon túl is tudunk megnevezni támogatókat. Pozsgay Imrét vagy Jáki Szaniszlót keveset emlegetjük.

Jáki Szaniszló bencés szerzetes Jedlik Ányost méltató egyik beszédében kiválóan érzékelteti, hogy az egyetemi székhelység nem csupán kulturális, hanem közigazgatási és ebből kifolyólag történelmi presztízzsel is jár. „Egy egyetemi város mindig sokkal több, mint egy adminisztrációs egység, ahol diplomát lehet szerezni. Az egyetemi város az a kulturális egység, ahol egyetem működik, melynek hivatása az, hogy a kultúra egyetemességét és legmagasabb fokát művelje. És pontosan ez az a kölcsönös reláció, ami arra kötelezi a várost, hogy az egyetem aktív kulturális háttérévé váljék. A városnak tehát gondosan kell művelnie az onnan származott vagy ott működött szellemi nagyságok emlékét.”^[15]

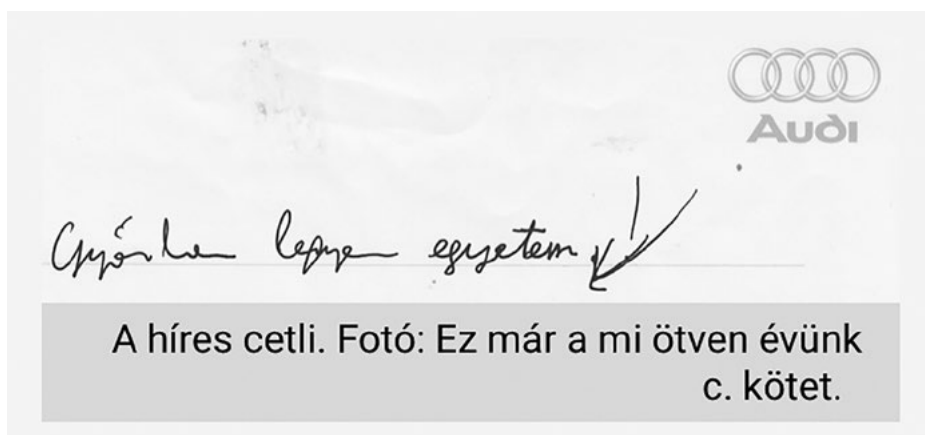
Tavaly ünnepeltük az egyetem alapításának huszadik évfordulóját, és olyan nagyon jó érzéssel fedeztem fel kutatásaim közben egy szlovákiai magyar újság online verzióját, ahol erről megemlékeztek. A Szlovákiában élő magyarság is velünk egy régióban él, ha közigazgatásilag nem is, hiszen határ választ el bennünket, de egy nemzettesthez tartozunk, ennek szép bizonyítéka, hogy a szlovákiai magyar sajtó a győri hírekre is fókuszál, még ilyen nem feltétlenül

[14] Biczó, 2008, 212.

[15] Jáki, 2000, 10. Köszönet Péter Tamásnak a Győri Bencés Diákok Egyesülete elnökének a kézirat megőrzéséért. A részlet Jáki Szaniszló 2000. február 22-én, a győri városháza dísztermében mondott beszédéből való.

napi hírek szintjén is. Az egyetem valóban nem csak Győré, hanem a határon túlívelő régióé. Huszonegy éve tanítok jogászokat Győrben, és minden évfolyamnak volt felvidéki magyar hallgatója. Az egyetemi szintű képzés befogadó erejénél fogva határokat képes átívelni és lezártnak vélt kapukat képes kinyitni. Egy magyar egyetemnek nem csupán nemzetköziesítenie kell, hanem a trianoni tragédia és az azt követő fájdalmas időszak után a nemzet egészében is tudjon gondolkodni, erre nagyon jó lehetőség van a felsőoktatásban.

Különleges helytörténeti adaléknak is tekinthető az ott olvasható Winkler Csaba kollégánk múltidőző gondolatsora, aki ebben a cikkben éppen a parlamenti szavazás előtti izgalmakról beszél, hogy ő bizony nagyon biztosra vette, hogy magas szavazati aránnyal válik Győr egyetemi várossá. Elmondja az újságírónak, hogy még fogadást is kötöttek a delegáció tagjaival, amit éppen ő nyert meg, mert a legmagasabb szavazatszámot merete kimondani. Ebben az interjúban utalnak arra, hogy még kormányzati támogatást is kapott a küldöttség, akkor, amikor az éppen regnáló miniszterelnök az Audi Hungária Zrt. gyárba történt látogatásakor egy cédulára ezt írta fel: „Győrben legyen egyetem!”. De ez a nem legendának tekinthető történet is igazolja azt, hogy az egyetemi céloknak gazdasági és politikai támogatói lettek, és a helyi lelkes hangok mellett ennek is kulcsszerepet kell tulajdonítanunk. A híres cetliről fotó is készült.^[16]

Orbán Viktor miniszterelnök úr kézzel írt feljegyzése

KUKORELLI ISTVÁN: Igen, a gazdasági és a politikai érdekeken túl fontos kiemelnünk azokat a személyeket, akiken sok múlt, hogy Győrnek egyeteme és jogi fakultása lett. Szekeres Tamás, Szalay Gyula és Bihari Mihály szerepe köztis-mert, a folyamatot már sokan elmondták.^[17] Jordán Lászlóról korábban volt szó, ezt kiegészíteném azzal, hogy az 1987-ben megalakult Győr Barátainak Köre is

[16] Ujszo.com: Ma húsz éve lett egyetem a Széchenyi István Főiskola, 2021.

[17] Ld. Szegedi (szerk.), 2015.

zászlajára tűzte az egyetemalapítást. A győri polgárság tehát összefogott!

Igen, elfogultság nélkül ki kell emelnem Pozsgay Imrét, aki a rendszerváltozás egyik legnépszerűbb politikusaként többször letette a voksát a győri egyetem mellett. Nevéhez kötődik civil kezdeményezésként az Universitas Arrabonensis Alapítvány megszervezése. Ő maga is Győr megyei származású volt (Könyban született), és környezetében számos kiváló, Győrt támogató lokálpatrióta dolgozott (pl. Halász József, Nagy Imre Titkárságának vezetője beledi származású, és hosszú évekig a Közjogi Bizottság elnöke volt a Népfrontban).

Jó, hogy hivatkoztál a világszerte ismert Jáki Szaniszló bencés Atyára, aki Jedlik Ányosról tartott nagyszerű beszédében elmondta, hogy milyen fontos kulturális misszió egy városnak az egyetem. Én is idézem őt: „Tehát előbb-utóbb lesz Győrött egyetem. De sem az Európai Unió, sem a Budapesten székelő kormány nem képes arra, hogy megteremtse egy olyasfajta bázist az egyetem számára, amit csak egy város értelmiségi közössége alkothat. Egy egyetem egy város nélkül gyökértelen marad, míg egy vidéki város egyetem nélkül egy faluhoz hasonlatos, bármennyire is tele van gyárakkal, hivatalokkal, hotelekkel, könyvtárakkal és múzeumokkal is, hogy a diszkókról ne is beszéljünk.”^[18]

A győri „hivatásrendek” is akarták az egyetemet, számos rendezvényen hangot is adtak ennek. A jogász kultúra Győrben mindig erős volt, a működő intézményekben sok kiváló jogász dolgozott. A kiegyezés után a közigazgatásban, az önkormányzati igazgatásban, az ügyvédi kamarában, a megyei törvényszéken és az 1891-1950 között működő Győri Királyi Ítéltáblán számos nagytekintélyű jogász gyakorolta hivatását. A Győri Jogász Almanach, amelyhez Szalay Gyula írt előszót, 840 rövid életrajzot tesz közzé. Ezekből kiderül, hogy a győri társadalmi (polgári) elit meghatározott részét alkották a jogászok az elmúlt évszázadokban is. Volt tehát alap, amire építeni lehetett.^[19]

Az „ellenszélet” mindez kifogta a vitorlából. Kedvező volt a rendszerváltozás utáni légkör is, hiszen sorra alakultak az egyházi egyetemek (PPKE, KRE), Debrecen is visszakapta jogi fakultását. Kialakult a ma is létező, egyetemhez kötődő nyolc jogi kar, közöttük nagy örömünkre, 2001-től a győri fakultás.^[20]

[18] Jáki, 2000.

[19] Biczó, 2007.

[20] Az egyetemek és fakultások történetéről kiváló tanulmányok olvashatók A jogász képzés múltja, jelene és jövője című többször idézett könyvben:

- Mezey Barna: Nagyszombattól Budapestig. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara (1667-2002)
- Balogh Elemér: A kolozsvári-szegedi jogi kar története (1872-2002)
- Kajtár István: A pécsi Állam- és Jogtudományi Kar története (1923-2002)
- Stipta István: A miskolci állam- és jogtudományi oktatás története (1981-2002)
- Horváth Pál – Révész T. Mihály – Szigeti Péter: A Széchenyi István Egyetem Jog- és Gazdaságtudományi Karának Állam- és Jogtudományi Intézete
- Radnay József: A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara
- Illés Viktor: A Károli Gáspár Református Egyetem Állam és Jogtudományi Kara
- Szabó Béla: A Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara
- Máthé Gábor: Államigazgatási Főiskola – BKÁE Államigazgatási Kar

SZOBOSZLAI-KISS KATALIN: A Győrben végzett jogászság pl. a helyi államigazgatási intézményekben is szépen reprezentált. Az alábbi táblázatban a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatalban a Győrben szerzett jogi diplomások foglalkoztatási adatait láthatjuk, 97 jogi végzettségűből 14 fő még a kihelyezett ELTE képzés idején, 83 pedig már a Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi karon diplomázott, ami nagyon határozottan mutatja a hivatal kötődését a képzéshez.

Győrben szerzett jogász diplomát 2000. évtől és jelenleg (2022. október 1.) a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatalnál foglalkoztatott								
ELTE Győri Tagozatán, illetve a Széchenyi István Egyetemen szerzett jogász diplomát			ELTE Győri Tagozatán szerzett jogász diplomát			Széchenyi István Egyetemen szerzett jogász diplomát		
Összes	Vezető	Nem vezetői munkakört betöltő	Összes	Vezető	Nem vezetői munkakört betöltő	Összes	Vezető	Nem vezetői munkakört betöltő
97	14	83	14	6	8	83	8	75

3. sz. táblázat*

Ssz.	Szervezet neve	Összes jogász (fő)	Győrben végzett jogászok száma (fő)	Szervtípus
1.	Győr-Moson-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság	46	6	rendvédelmi
2.	Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Nyugat-dunántúli Regionális Igazgatóság	7	2	rendvédelmi
3.	Győr-Moson-Sopron Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság	4	3	rendvédelmi
4.	Alkotmányvédelmi Hivatal Győr-Moson-Sopron Megyei Iroda	1	1	rendvédelmi
5.	Nemzeti Adó- és Vámhivatal Győr-Moson-Sopron Megyei Adó- és Vámigazgatósága	45	25	államigazgatási
6.	Magyar Államkincstár Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága	6	4	államigazgatási
7.	Győri Tankerületi Központ		nincs adat	államigazgatási
8.	Soproni Tankerületi Központ		nincs adat	államigazgatási
9.	Észak-dunántúli Vízügyi Igazgatóság	5	4	államigazgatási
	Összesen	114	45	

4. sz. táblázat*

*A 3. és 4. számú táblázatokat dr. Gyurita Rita, a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal főigazgatója készítette. Ugyanó, a 3. számú táblázatot tovább bontva megvizsgálta a 97 főn belül, a 7 járási hivatalra vonatkoztatott adatsort is: a győri járási hivatalban 13 fő, a soproni, a mővári, a csornai egyaránt 3-3 fő, a kapuvári és a tétí 2-2 fő, a pannonhalmi pedig 1 fő győri diplomás jogászt tudhat magáénak.

A 3. és 4. számú táblázat mintavételként remekül visszaigazolja az elhelyezkedés szempontjából is Győr és a győri egyetem vonzását. A közigazgatásban az öszslétszámhoz (275 fő) viszonyítva 52 százalék a Győrben végzett jogász diplomások aránya.

Szintén beszédes adat, hogy a győri jogi kar oktatói gárdája erős felvevő-erőnek mutatkozik. Az oktatói gárdából – a 66 főállású oktatói létszámból –, 44 fő itt végzett, és ezek közül 35 rendelkezik tudományos minősítéssel. Nem titkos adat, hogy a jelenlegi dékán – Smuk Péter – is a kar saját neveltje, ahogyan a dékánhelyettesek is és a tanszékvezetők is nagy számban helyi diplomát tudhatnak magukénak. Vélelmezhetően ez más jogászi hivatásrendekben is – eltérő arányban, de – így van.

A modernkori győri képzés, amely 1995-ben indította első évfolyamát igen eredményesnek mondható, hiszen a 25 év alatt 1593 jogi doktort avattunk. Ebből az első három évfolyam még az ELTE kihelyezett képzésén vehette át a diplomáját, 281 fő, ezt követően pedig 2021-ig 1312 fő.

2007 és 2021 között, amióta győri diplomát állítunk ki, az ELTE-n 4878 jogi diplomát vehettek át, ugyanezen időszakban, Győrben 1312-t. A karokra felvettek számához viszonyítva az az adat arányosnak mondható.

ELTE ÁJK Győr Kihelyezett Képzés 2001-2003	SZE DFK ÁJK 2007-2021
281 fő jogi doktor	1312 jogi doktor
Összesen 2001-2021 1593 fő jogi doktor	

5. sz. táblázat*

*Az adatokat dr. Bihari Zsuzsanna, az ELTE ÁJK Dékáni Hivatalának vezetője és dr. Rácz Rita, a SZE DFK ÁJK Dékáni Titkárság vezetője bocsátotta rendelkezésre. 2022-es adat.

Töprengéseink vége felé megállapíthatjuk, hogy Győr ma újra a jogászképzés egyik bástyája. Amit a történelem mostoha kezével elvett – az egyetem lehetőségét mindig, és a jogakadémiai képzést a 19. század végén –, azt a 21. század visszaadta a városnak.

Visszatérve a kezdeti lépésekre, a győri jogi kar alapítása körüli időszakra gondolok, hogy látod, mennyire tudtátok megsejteni azt, hogy ekkora sikertörténete lesz a karnak. Ne feledjük el, hogy azért – főleg nem győri viszonylatban, de – voltak ellenzői is az alapításnak, akik akkor a túlképzéstől, túlkínálattól féltek. A felsőoktatási felvételi adatokat ha megvizsgáljuk, akkor az derül ki, hogy a régiós szintű igény nagyon is kimutatható a jogászképzésben. A kezdeti években ötven fő körüli elsős évfolyamokkal találkoztunk, és ez a szám mára szinte megháromszorozódott. A tavalyi és az idei évben rekordszámú elsőéves jogáshallgatónk van. Tanárként rendkívül jó érzés a legnagyobb előadóban úgy Platón előadást tartani, hogy még a csilláron is csillogó tekintetű fiatalok lógnak. De visszatérve az eredeti kérdésre, vajon sejthető volt-e ez a siker?

A számadatokból az is látható, hogy jelentős a jogászság reprezentációja a győri társadalmi (értelmiségi, polgári) elitben. Mi kell ahhoz, hogy valóban az értelmiség és a városi polgárság szerves részévé váljon a helyi jogászság, a jogász hivatásrendek? Az írás elején idéztük Kulcsár Kálmán gondolatát a jog és a jogászság funkcióinak szoros összefüggéséről. Mit adhat ehhez útravalóul az egyetem, tudva-tudván a jogász szakma hatalomkötöttségét? Mikor válhat a bibói értelem-ben vett mintaadó elitté a helyi jogásztársadalom, beleértve az egyetemet is?

KUKORELLI ISTVÁN: A történelem valóban elvette Győrtől az egyetem lehetőségét. Bármennyire büszkék vagyunk az akadémiai hagyományokra, azt világosan kell látni, hogy a jogakadémia nem volt egyetem.

Az 1903-as Magyar Jogi Lexikon meghatározása a Jogakadémia (joglyceum) címszó alatt (a szövegben J.) a következő: „Jogakadémia (joglyceum). I. J. olyan felsőbb tanintézet, amely a tudomány-egyetemek jog- és államtudományi karaihoz hasonlóan, a jog- és államtudományok tanításával foglalkozik, azoktól lényegesen abban különbözvén, hogy a tudori szigorlatok elfogadásának (promotio) és az egyetemi magántanári képesítés megadásának (habilitatio) jogával nem bír. Hazánkban ez idő szerint tiz J. áll fenn, u. m. Debreczenben, Egerben, Eperjesen, Kassán, Kecskeméten, M.-Szigeten, Nagyváradon, Pécsen, Pozsonyban és Sárospatakon.”^[21]

A tíz jogakadémiából hét (!) egyházi fenntartású volt, a református egyház négyet tudhatott magáénak. Az 1892-ben megszüntetett Győri Királyi Jogakadémia – sajnos – már nem szerepel a felsorolásban. Az állam „teherbíró” képessége vélhetően magyarázata lehetett a megszüntetésnek, ez derült ki a korábban idézett miniszteri válaszból is (ld. 11. lábjegyzet).

Éppen ezért nagy dolog, hogy a történelem és a józan ész e századelőn egyetemi várossá emelte Győrt a „károgások” ellenére is. Sokat nyomtak a latba a főiskolai előzmények, amelyek a számadatokkal idézett képzési vonzást helyet bizonyították. A túlképzésről és túlkínálatról szóló ellenérv számaráság volt, a jogász diploma – csak a rendszerváltozás utáni időszakra utalok – mindig piacképes volt!

[21] Ld. Márkus (szerk.), 1903, 436-437. A Lexikon gazdag korabeli szakirodalmat is közöl a jogakadémiákról. A frissebb szakirodalomból lásd Homcsikó – Nánási – Stipta – Törő, 2019; Bruckner, 1996.

A jogászképzés Győrbe hozatala – minden túlzás nélkül – az egyetemmé válás „hordozórakétája” volt. És sikertörténetnek mondható, hogy ilyen gyorsan saját lábára állt a Kar, bár a történelemben negyedszázad még nem nagy idő.

A felvételizők évről évre növekvő száma visszaigazolta a régió vonzását, amiről mindenki tudott. Győr mindig erős vonzású diákváros volt. Jáki Szaniszló Atya többször idézett beszédében olvashatjuk: „Jedlik majdnem biztosan nem ment volna tovább 1831-ben Győrből, ha lett volna itt egyetem”.^[22]

„Ha lett volna itt egyetem”, állíthatom, hogy több régióbeli évfolyamtársammal együtt én magam is Győrbe felvételiztem volna. Az ELTE eredetileg munkásszállónak épült budaörsi úti kollégiumában hét évet laktam, tényként mondhatom, hogy sok térségbeli kollégista társam volt.

1976-ban elkezdve az oktatást – bár Győrnek az elhelyezkedése szempontjából akkor is nagy vonzása volt –, a szemináriumaimban rendre megjelentek a győri (legfőképp a bencés) diákok. Amikor Győrnek jogi fakultása lett, az ELTE-n elcsöndesedtek, de Győrben felbukkantak pl. a bencés fiatalok. Volt olyan faktom a közelmúltban (A közjogi tűnődések című), ahol komoly (2/3-os) „frakciót” jelentettek az egyházi és győri gimnáziumok.

Abból a szempontból is igazolható a sikertörténet, hogy az „interszitis” professzorokat szép lassan felváltotta a saját nevelésű játékosokból álló, helyi kötődésű fiatal oktatói kar. Erről azért nem csak álmodtunk, ez hosszabb távon gondolkodva várható („sejthető”) volt. A győri jogászdiplomák ma már egyenértékűek a többi jogi karéval, ez egy új egyetem alapítás esetében – amire azért jó példa Magyarországon – tényleg siker.

A másik záró gondolatra reflektálva, a győri ma is nagy létszámú jogászság (a hivatásrendi táblázat szerint 1279 fő aktív jogász dolgozik), beleértve a nem aktívakat, a „rejtőzködőket” és a pályaelhagyókat egyaránt. A jogászság – az egyetemnek is köszönhetően – ma még erőteljesebben része a győri társadalmi elitnek, az értelmiségnek, a polgárságnak.

A hivatásrendek és az egyetem közötti intenzív kapcsolat, a „visszaoktatás” nélkül nincs gyakorlatorientált képzés. A doktori iskola (főként a levelező tagozat) jóvoltából a hivatásrendekben is többen rendelkeznek tudományos minősítéssel, akik egyben a kar külső oktatói is.

A hivatásrendek közötti együttműködést segíti a Magyar Jogász Egylet megyei szervezete, amelynek hosszú ideig első dékánunk, Szalay Gyula volt az elnöke.

Kérdésként tetted fel, mi kell ahhoz, hogy a jogászság a helyi értelmiség és polgárság részévé váljon. Az értelmiség és a polgár fogalmáról köteteket írtak tele. Egy mondatba sűrítve (leegyszerűsítve) az a polgár, aki egzisztenciális biztonságban van és kiművelt emberfőként (értelmiségiként és nem csak diplomásként!) érdeklődik a köz dolgai iránt. Bibó Tízparancsolatából idézve: „Minden felismert közérdek ügyében kezdeményelőleg lép fel...”, azaz cselekszik.

[22] Jáki, 2000, 4.

A polgár és az értelmiségi ember (közöttük a jogászság) jellemzője, hogy nem vesztheti el szuverenitását, a véleménynyilvánítás szabadságát. Az Elbától keletre történelmileg ez mindig nehéz volt, mert a komországban a fú is egyidős a rendszerváltozással. Az alattvalói létnek is mély gyökerei vannak!

Az egyetem felelőssége, hogy olyan szakembereket bocsásson útjára, akik tudják, hogy mi a gondolati szuverenitás. A jogász hivatásrendekben, más és más erőterben, a jog hatalomkötöttsége miatt ez korántsem egyszerű dolog. De a hivatásom esküje mégiscsak arra köt, hogy szuverén maradjak, miközben a törvényt betartom és másokkal is betartatom.

El-elmerengek azon, hogy milyen útravalót adtam a ballagó tanítványok puttonyába az elmúlt negyedszázadban itt Révfaluban? Gandhi példáján okulva soha nem tanácsokat kell osztani, hanem szemléltető példákat idézni. Mi a különbség a jogtechnikus és a jogászértelmiség között?

Ki az apológéta és az, aki értelmezni meri a törvényt, és jelzi, ha szembemegy az alkotmányosság klasszikus alapelveivel, az örökkévalósági klauzulákkal?

Két szemléltető példát biztosan mindig betettem a puttonyba; az első, hogy figyeljenek a római jogi alapokra, mert azon nyugszik az európai kontinentális jogrendszer és jogi kultúra. Jövendő jogalkalmazóként ne csak az egyik tételre emlékezzenek, hogy a „praetor ius facere non potest”, hanem a másokra is, miszerint a „praetor viva dux iuris civilis”. Legyenek a jog élő, alkotó „vezérei”.

A másik üzenet az útra pedig Bibó jól ismert, ma is időszerű gondolata a mintaadó politikai elitéről. Nem elég idézni elégszer, most is ezt teszem: „Az elit legfőbb szerepe az, hogy az élet élésére az emberi helyzetekben való erkölcsi viselkedésre s az emberi szükségletek mélyítésére, finomítására és gazdagítására mintákat, példákat adjon, azaz kultúrát csináljon. Erre a szerepre pedig már csak valamilyen elit, vagyis valamilyen értékelési rend szerint kiválasztott embercsoport alkalmas: az értékelési rend tudja csak biztosítani az elit által adott példákat és minták érvényességét és kötelező erejét.”^[23]

Mikor válhat mintaadó elitté az egyetemmél az élen a helyi jogásztársadalom? Ha kultúrát teremt és példát mutat.

IRODALOM

- Bibó István (1986): *Válogatott tanulmányok. Első kötet 1935-1944*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Biczó Zsolt (2007): *A Győri Ítéltábla története*. Győr.
- Biczó Zsolt (2009): A győri jezsuita jogakadémia alapítása és a Ratio Educationis (1777) hatása. In: *Jog-Állam-Politika*. 2009/2. sz.
- Biczó Zsolt (2011): *Győri Jogász Almanach*. Magánkiadás, Győr.
- Biczó Zsolt (szerk.) (2008): *A győri jogászképzés évszázadai*. 3W Stúdió, Győr.

[23] Bibó, 1986, 226.

- Bruckner Győző (1996): *A Miskolci Jogakadémia múltja és kultúrmunkássága 1919-1949.* (szerk.: Dobrossy István – Stipta István). Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc.
- Egresi Katalin (2020): *Az ünnepélyes deklarációk szerepe a jogban.* In: Takács, Péter (szerk.) (2020): *A jog megjelenítése, épített környezete és szimbólumai : A jogi kultúra látható világa,* Gondolat, Budapest.
- Homicskó Árpád Olivér – Nánási László – Stipta István – Törő Csaba Attila (2019): *A Kecskeméti Református Jogakadémia története 1875-1949.* Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Budapest.
DOI: <https://doi.org/10.29116/gerundium/2019/2/11>.
- Jáki Szaniszló (2000): *Egy város, egy Jedlik, egy egyetem.* Kézirat. Győr.
- Kajtár István (2003): *A pécsi Állam- és Jogtudományi Kar története 1923-2002.* In: Takács Péter (szerk.): *A jogászképzés múltja, jelene és jövője.* ELTE ÁJK, Budapest.
- Kulcsár Kálmán (1985): *A jogászság helyzete és szerepe társadalmunk negyvenéves fejlődésében.* In: *Magyar Jog.* 1985/3-4. sz.
- Ladányi Andor (2007): *Törekvések, kísérletek a jogászképzés reformjára 1890-1944.* Gondolat, Budapest.
- Márkus Dezső (Szerk.) (1903): *Magyar Jogi Lexikon Hat Kötetben.* IV. kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest.
- Mezey Barna (2003): *Nagyszombattól Budapestig. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara (1667-2002).* In: Takács Péter (szerk.): *A jogászképzés múltja, jelene és jövője.* ELTE ÁJK, Budapest.
- Németh Ambrus (1915): *A Győri Királyi Jogakadémia története 1867-től 1892-ig.* Győr Egyházmegye Könyvsajtója, Győr.
- Péter Tamás (szerk.) (2002): *Bencés Diákok Győri Egyesületének Körlevele.* 2022/2. sz.
- Pokol Béla (2003): *A jogászság és a jogászképzés bővülése.* In: Takács Péter (szerk.): *A jogászképzés múltja, jelene és jövője.* ELTE ÁJK, Budapest.
- Szegedi András (szerk.) (2015): *A győri jogászképzés húsz éve c. interjúkötetet.* Universitas, Győr.
- Takács Péter (szerk.) (2003): *A jogászképzés múltja, jelene és jövője.* ELTE ÁJK, Budapest.
- Ujszo.com: *Ma húsz éve lett egyetem a Széchenyi István Főiskola: Az otffelejtt papírlap üzenete, 2021.* (Elérhető: [https://ujso.com/gyor/ma-husz-eve-lett-egyetem-a-szeche-](https://ujso.com/gyor/ma-husz-eve-lett-egyetem-a-szechenyi-istvan-foiskola-az-otffelejtt-papirlap-uzenete)
[ny-i-istvan-foiskola-az-otffelejtt-papirlap-uzenete.](https://ujso.com/gyor/ma-husz-eve-lett-egyetem-a-szeche-ny-i-istvan-foiskola-az-otffelejtt-papirlap-uzenete) Letöltés ideje: 2022.11.14.).